

ESMINĖS REPREZENTACINIŲ SIEKIŲ ĮGYVENDINIMO ARCHITEKTŪROS KONKURSUOSE FORMOS IR TENDENCIJOS

Darius Linartas

*Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Architektūros pagrindų ir teorijos katedra
El. paštas darlinas@gmail.com*

Santrauka. Reprezentacinė architektūra dėl savo išskirtinio pobūdžio dažnai suvokiama kaip pati svarbiausia, iškilčiausia ir įtaigiausia vienos ar kitos epochos įvaizdžio dalis. Bendrajame architektūros kontekste tokie objektai sudaro tik nedidelę jo dalį, o kūrybiniuose konkursuose, atvirkščiai, reprezentaciniai siekiai yra dažna, įprastinė ir motyvuota jų vyksmo forma. Pripažindami reprezentacinės architektūros svarbą lygiai tokią pačią reikšmę turime suteikti jai skirtiems konkursams ir jų analizei. Straipsnyje nagrinėjami esminiai reprezentacinių siekių kūrybiniuose konkursuose tradicijų, esminių požymių klausimai. Konkretų užsienio ir Lietuvos architektūros konkursų pavyzdžiu išskiriamos esminės reprezentacinių objektų tipologinės grupės, jų raidos tendencijos. Remiantis atlikta apžvalga ir palyginimu su užsienio konkursais siekiama apibrėžti Lietuvos reprezentacinės architektūros ypatumus paskutinį šimtmetį, nustatyti problemas.

Reikšminiai žodžiai: architektūros konkursas, reprezentacinė architektūra, reprezentaciniai siekiai, architektūros politika, valstybinė architektūra.

Įvadas

Vienas svarbus požymis, kuriuo remiantis iš viso architektūros srauto į apibrėžtą struktūrinę dalį galima išskirti didelę kūrinių grupę, yra reprezentatyvumas. Turimi omenyje išskirtiniai, vertingi objektai, atliekantys labai įvairiai motyvuotas reprezentavimo funkcijas. Pastaraisiais dešimtmečiais menotyra vengė reprezentatyvumo kategoriją taikyti kaip klasifikacinį požymį arba jis vertintas vien negatyviai, inertiškai vadovaujantis modernistinėmis idėjomis. Tačiau griežtas reprezentatyvumo neigimas neatitinka dabarties kultūros nuostatų (Buivydas 2005). Daug pasako tai, jog kiekybės požiūriu to, ką įvardijame kaip reprezentatyviąją architektūrą, nėra itin gausu, palyginti su visuma. Tačiau daugumos žmonių požiūriu ir didelės dalies architektų sąmonėje kaip tik šios architektūros pavyzdžiai vertinami kaip ypač reikšmingi ir vertingi. Dažnas būtent juos suvokia kaip pačius svarbiausius, iškiliausius vieno ar kito laikotarpio architektūros kūrinius.

Architektūra apskritai, o ypač profesionalioji, visais savo išraiškos būdais neišvengiamai perteikia esminius etinius, klimatinis ir geografinius priklausomumus, atspindi susijusias su santvarka, religines, ekonomines, socialines laikotarpio realijas, rodo kultūrinės būties lygmenis, demonstruoja užsakovo šlovę, galią, valią, išmintį ar niekingumą, tuštybę. Visa tai neatskiriama nuo sąvokos „reprezentuoti“ bendriausiųjų prasmių (Buivy-

das 2001). Tačiau reprezentacinei kategorijai reikėtų priskirti tik ypatingas užduotis atlikusius architektūros kūrinius, kuriems, vieniems pagal tradiciją, o kitiems – dėl jiems suteikto išskirtinumo, svarbiausias reikalavimas yra būti efektinga valstybės ar kito valdžią turinčio užsakovo įvaizdžio dalimi. Tarp tokių objektų yra ne vien reikšmingiausių valstybės institucijų pastatai, užsakovo ypatingumą rodantys, ideologijas vizualizuojantys ar įvykius ir (arba) asmenybes įamžinantys objektai, bet ir kūriniai, sukurti kaip specialių programų ar kompleksų sudėtiniai komponentai. Tai, kad bendrame architektūrinės kūrybos sraute šiai grupei priklausančių darbų svarba išskirtinė, patvirtina daugumos jų absoliutus dominavimas bene visose tam tikrų laikotarpių architektūrą charakterizavusiose rikiuotėse. Čia pat būtina pastebėti, kad tarp priskirtinų reprezentatyviųjų kategorijai objektų nemaža būta ir nesėkmių, ir didelių klaidų bei nusikaltimų. Tačiau reikia pripažinti tai, kad tokie darbai ir ateityje turi kur kas palankesnes išankstines prielaidas tapti ryškiausiais laiko ženklais.

Bendrajame architektūros kontekste reprezentaciniai objektai sudaro tik nedidelę jo dalį, o kūrybiniuose konkursuose, atvirkščiai, reprezentaciniai siekiai yra dažna, įprastinė ir motyvuota jų vyksmo forma. Turimas omenyje ne tik dažno konkurso užduotyje suformuluotas tikslas suprojektuoti išskirtinės, efektingos architektūros objektą, bet taip pat jau pats kūrybinių varžytuvių faktas, eiga, nušvietimas visuomenėje turi parodomąjį, išskirtinį tokio proceso pobūdį. Negalime teigti, kad reprezentatyvioji

architektūra gimsta tik konkursuose, tačiau būtent kūrybinės varžytuvės sudaro tam didžiausias prielaidas. Pripažindami reprezentacinės architektūros svarbą lygiai tokia pačią reikšmę turime suteikti jai skirtiems konkursams ir jų analizei.

Reprezentacinių konkursų tradicija ir požymiai

Nuo tada, kai mūsų pasaulyje atsirado valdovai, vadovai ir jų priedermes atliekantys kolektyviniai atitikmenys, žmonių sąmonėje yra įsitvirtinę tam tikri atributai, asocijuojami su valdžios turėjimu, sprendimų priėmimu ir jų skelbimu, su ypatingos svarbos dalykų garbinimu ir saugojimu, su gerovės, saugumo, priklausomumo patvirtinimu. Tarp tų atributų ir tolimoje praeityje, ir šiandien viena iš įtaigiausiai bei viešiausiai juos reprezentuojančių priemonių yra specialūs architektūriniai statiniai (Buivydas 2001).

Visais laikais įvairaus pobūdžio valstybinė, municipalinė, bažnytinė ir kitokia valdžia aktyviai naudojosi prigimtaine architektūros galia įtaigiai ir palankiai reprezentuoti ją visuomenei, kartu atspindėti, vizualizuoti tokių užsakovų idėjas ir būti jų įvaizdžio formantu (Buivydas 2001). Siekiant aukštesnės architektūrinės kokybės ir platesnio atgarsio visuomenėje labiausiai tiko kūrybinio konkurso forma. Atėnų akropolio perstatymo konkursas 448 m. pr. kr., Sienos katedros konkursas (įgyvendinta – 1357 m.), Santa Marija del Fiore katedros Florencijoje konkursas 1417–1419 m. (nugalėtojas – archit. Filippo Brunelleschi, įgyvendinta 1436 m.) (*Всеобщая...* 1949: 38–39; Janson 1997), Šv. Karlo bažnyčios Vienoje konkursas 1713 m. (nugalėtojas – archit. Johanas Fišeris fon Erlachas; įgyvendinta 1716–1737), Prezidento namų (dabar Baltųjų rūmų) konkursas 1792 m. (nugalėtojas – archit. James Hoban; įgyvendinti 1792–1830 m.), Vašingtono Kapitolijaus pastato konkursas 1792 m. (nugalėtojas – archit. William Thornton; įgyvendintas 1793–1800 m.) – visi jie turėjo ryškių reprezentacinių siekių (Spreiregen 1979). Pirmieji JAV konkursai pažymėtini ir tuo, kad ženklino dar vieną aktualų architektūrinės reprezentacijos aspektą – atsinaujinimą. Iki šiol dominuoja įsitikinimas, kad būtent nauji vienokiai ar kitokia valdžią reprezentuojantys statiniai (tačiau visuomenės sąmonėje jie anaipol nesusiję su stilistikos kategorijomis) tarsi savaime demonstruoja naujos valdžios (santvarkos) pozityvumą ir teikia visada geidžiamo pažangaus atsinaujinimo vilčių.

Atmesdami stiliaus kaip laikotarpio požymio svarbą, turėtume išskirti universalesnę reprezentacinių architektū-

ros kūrybių savybę – tokiems objektams būtiną komunikacinę ir propagandinę efektyvumą, kuris susijęs su gebėjimu įtaigiai išreikšti, atspindėti, vizualizuoti užsakovo siekimus. Todėl šių kūrybių architektūrinei kalbai paprastai būdingas suprantamumas, ryškumas, maksimalizmas, skvarbumas ir tai, ką galima vadinti fundamentalumu. Analizuojant įvairius reprezentatyvios architektūros pavyzdžius, galima išskirti kelias charakteringiausias jų meninės išraiškos savybes: erdvinės apimtinės kompozicijos schemiškumą, dominavimą kontekste, efektingumą, monumentalumą, ritmo akcentavimą, formų metaforinių simbolių ženkliškumą (Buivydas 2005).

Esminės reprezentacinių objektų tipologinės grupės ir tendencijos

Siekiant nepasiklysti tarp periodizavimo ir meninių koncepcijų atžvilgiu labai skirtingų reprezentavimo misiją atlikusių architektūros kūrybių, reikėtų išskirti esmines tokių pastatų ir jų konkursų tipologines grupes.

Tradiciskai viena iš pagrindinių reprezentacinės architektūros raiškos krypčių visais laikais buvo valstybinių, municipalinių ir kitų valdžią turinčių institucijų objektai ir jų konkursai. Iki praėjusio amžiaus vidurio tai buvo labai konservatyvi, akademizmo tradicijomis grindžiama architektūros sritis. Tačiau valstybinių objektų konkursuose pradėjusios reikštis įvairesnės, alternatyvios idėjos palaipsniui lėmė šios srities stilistinę ir raiškos priemonių įvairovę, funkcijų susipynimą: Seinajoki miestelio rotušė su bažnyčia Suomijoje (konkursas – 1950 m., išrinktas A. Aalto projektas, įgyvendintas – 1965 m.), Hagos rotušė su biblioteka (konkursas – 1986 m., išrinktas R. Meier projektas, įgyvendintas – 1995 m.), Berlyno Reichstago rekonstrukcija (konkursas – 1992 m., išrinktas N. Foster projektas, įgyvendintas – 1999 m.).

Tarpukario Lietuvoje aiškiai suvokta aukštos kokybės architektūros reikšmė jaunos Respublikos įvaizdžiui ir prestižui. Valstybingumo, ūkinio ir kultūrinio lygio augimui vizualizuoti buvo angažuota valstybės lėšomis finansuojama to meto architektūra (Minkevičius 2001), surengta daug vietinių ir tarptautinių kūrybinių konkursų: Lietuvos Valstybinio banko 1924 m. konkursas Kaune (nugalėtojas – nežinomas prancūzų architektas; įgyvendintas 1928 m. pagal M. Songailos projektą) (1 pav.), Teisingumo ministerijos konkursas 1924 m. Kaune (įgyvendintas 1925 m., archit. E. Frykas). Dėsninga, kad dėl į architektūrinę kokybę orientuotos valstybės politikos šie objektai iki šiol vertinami kaip reikšmingi, išliekamąją meninę vertę turintys Lietuvos reprezentacinės architektūros pavyzdžiai (Kančienė 1996).

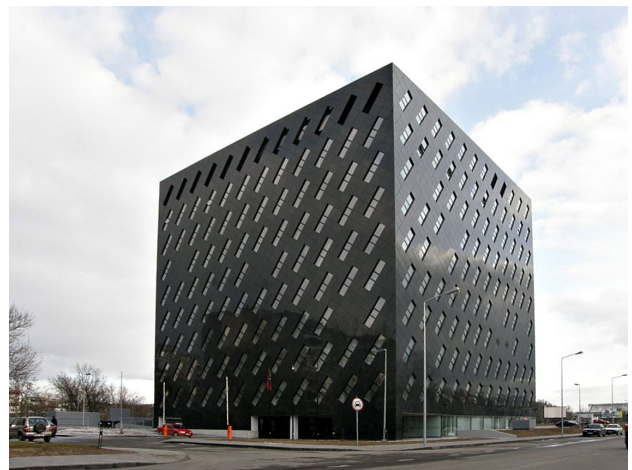
1 pav. Lietuvos valstybinio banko rūmai Kaune (tarptautinis konkursas – 1924 m., įgyvendintas – 1928 m., archit. M. Songaila)

Fig. 1. Chamber of the Lithuanian State Bank in Kaunas (international competition in 1924, realisation in 1928, by the architect M. Songaila)

Sovietiniais metais kiekvienas naujas bent kiek reikšmingesnis visuomeninės paskirties statinys buvo traktuojamas kaip valstybės politikos ir socialistinės ideologijos laimėjimas, tačiau reprezentacinių siekių įgyvendinimas konkurso būdu buvo nepopuliarus ir nerezultatyvus. Iš retų išimčių galima paminėti simbolinį LTSR Aukščiausios Tarybos pastato Vilniuje konkursą 1970 m. (I premija – A. Nasvytis, V. Nasvytis su R. Stasėnu, įgyvendintas – 1981 m.). Daug to meto reprezentacinių konkursų baigėsi be rezultatų: 1950 m. konkursas Vyriausybės rūmams Lukiškių a., Vilniuje, 1968 m. konkursas LKP CK rūmams ten pat (Šešelgis 1997), 1979 m. konkursas Respublikiniams Politinio švietimo namams Vilniuje (Mačiulis 2002). Pastarasis pastatas vėliau buvo įgyvendintas, tačiau konkurse nedalyvavusių autorių. Kalbant apie sovietinių metų konkursų neefektyvumą reikia paminėti 2 aspektus. Vienas – tai administracinės valdžios siekis reprezentuoti ideologiškai ir idėjiškai „patikrintų“ projektuotojų rankomis – t. y. prognozuojamai ir planingai. Demokratinė kūrybinio konkurso (kaip, beje, ir politinių rinkimų) forma galėjo egzistuoti tik fiktyviai (Linartas 2009). Kitas ne mažiau reikšmingas sovietinių konkursų atradimas – nepamatuotų siekių deklaravimas. Išstisus dešimtmečius egzistavusios „šviesaus rytojaus“ siekiams fone nerezultatyvūs, bet grandioziniai valdžią reprezentuojančios architektūros konkursai buvo ne mažiau svarbi propagandos dalis nei realūs, tačiau ne tokie įspūdingi pasiekimai.

1990 m. nepriklausomybę atgavusioje Lietuvoje pastebimas ne tiek valstybinės reprezentacijos perteklius, kiek jos trūkumas. Kūrybiniai konkursai svarbiems valstybiniam objektams skelbiami gerokai rečiau nei eko-

nomiškai silpnesniu tarpukariu (Blažiūnas, Balčytis 2006). Tai paaiškinama ne tiek lėšų trūkumu, kiek valstybinės politikos spragomis projektavimo srityje ir kokybiškos architektūros reikšmės valstybės reprezentacijai nesupratimu. Iš tų nedaugelio pastaraisiais metais įvykusių valstybinių administracinių objektų konkursų galima paminėti Vilniaus m. Savivaldybės pastatą Konstitucijos pr. (konkursas 1999 m., įgyvendintas 2004 m., archit. A. E. Paslaitis, T. Balčiūnas, G. Paslaitis), Valstybės įmonės Seimo leidyklos „Valstybės Žinios“ administracinį pastatą Gynėjų g., Vilniuje (konkursas – 2003 m., įgyvendintas – 2006 m., archit. D. Malikėninė, D. Linartas, G. Blažiūnas), Prokuratūrų pastatą Rinktinės g., Vilniuje (konkursas – 2004 m., įgyvendintas – 2008 m., archit. K. Lupeikis). Pastarasis, vieną iš vykdomųjų valstybės valdžių reprezentuojantis pastatas yra pavyzdinė iliustracija, kaip motyvuotai suorganizuotas konkursas ir jo rezultatų įgyvendinimas gali tapti prielaida kokybiškai, vietiniu ir tarptautiniu mastu pripažintai architektūrai atsirasti. Pastatas atitinka visus reprezentatyvumo požymius – ne tik savo paskirtim, bet ir būdinga menine išraiška: erdvinės apimtinės kompozicijos schemiškumas, dominavimas kontekste, monumentalumas, akcentuotas ritmas, formų metaforinis simbolinis ženkliskumas (2 pav.). Deja, tai tik gera išimtis šiuolaikinėje valstybinio masto Lietuvos reprezentacinėje architektūroje, kurios meninė išraiška dažniau lemiama ne meninės kokybės, bet Viešųjų pirkimų įstatymo kainos matematiškos.

2 pav. Prokuratūrų pastatas Rinktinės g., Vilniuje (konkursas – 2004 m., įgyvendintas – 2008 m., archit. K. Lupeikis)

Fig. 2. Building of Prosecution Services in Rinktinės g., Vilnius (competition in 2004, realisation in 2008, by the architect K. Lupeikis)

Apžvelgiant ryškiausias reprezentacinės architektūros tipus, kaip vieną tradiciškiausių apraiškų turime vertinti ir skirtingų religijų sakralinę architektūrą. Tokių statinių XX a. buvo sukurta itin gausiai. Greta įvairių konfesijų bažnyčių siekio labiau supasaulietinti savo įvaizdį, taip pat kai kurių tikėjimo koncepcijų ir liturgijų modernizavimo, ypač buvo aktualizuota naujų kulto statinių statybos svarba. Religinė organizacijų lyderiai ir XX a. toliau vadovavosi sena išmintimi, kad architektūra pajėgi žmonių sąmonę veikti ypač stipriai ir emociškai giliai, kartu labai patraukliai propaguoti religines ideologijas (Минкявичюс 1975). Tačiau, nežiūrint į daugybę iškiliais architektūros meno pavyzdžiais pelnytai laikomų praeitame amžiuje pastatytų šventyklų, tik nedidelė jų dalis išrinkta konkurso būdu. Tai parodo išlikusį šios objektų grupės užsakovų norą kontroliuoti galutinę rezultatą.

Tas pačias tendencijas atkartoja ir Lietuvos sakralinė architektūra. Viso tarpukario Lietuvoje (1918–1940 m.) buvo pastatyta apie 90 naujų katalikų šventovių (Jankevičiūtė 2003), tačiau tik išimtiniais atvejais reprezentaciniams siekiams įgyvendinti būdavo pasitelkiamas konkursas. Tokiu išskirtiniu įvykiu, be abejonės, tapo 1928 m. įvykęs architektūrinis Prisikėlimo bažnyčios konkursas Kaune. Ši šventovė turėjo būti didžiausia Pabaltijo valstybėse ir simbolizuoti tautinio atgimimo bei katalikų tikėjimo triumfą. Čia norėta įrengti ir iškiliausią valstybės žmonių Panteoną (Buivydas 2005). Tačiau pačios konkurso eigos nepavadintume pavyzdine – pirmąją premiją laimėjo J. Krasausko projektas, o pastato statyba pradėta 1930 m. pagal vieną iš dviejų K. Reisono projekto variantų.

Deja, dėl karo ir sovietinės okupacijos tiek šios bažnyčios, tiek kitų Lietuvos sakralinių pastatų statyba ir projektavimas buvo apmiręs 50 metų. Atgavus nepriklausomybę šis pastatų tipas grįžo į architektūros kaleidoskopą. Iš pradžių skelbta nemažai konkursų: Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčios Vilniuje, Viršuliškėse, konkursas 1989 m. (išrinktas G. Baravyko, A. Bučo, R. Bimbos, M. Cukermano projektas įgyvendintas 1996 m.), Elektrėnų bažnyčios konkursas 1990 m. (I premija – Henrikas Šilgalis; įgyvendinta 1998 m.), Švč. Mergelės Marijos Krikščionių pagalbos bažnyčios Alytuje konkursas 1990 m. (I premija – K. Pempė, K. Kisielius, G. Ramunis; įgyvendinta 1996 m.) (Buivydas 2000; Mačiulis 2002).

Ir nors kulto pastatų įgyvendinama nemažai, tačiau po 1990-ųjų metų konkursų rengimo kulto pastatams tradicija užgeso. Išimtiniai atvejai galima pavadinti po beveik 2 dešimtmečius trukusios „tylos“ 2007 m. įvykusį

Pašilaičių bažnyčios Vilniuje konkursą (I vieta – D. Trainauskas, D. Baliukevičius, A. Kairyte, A. Kepenyte) (LAS 2008; Leitanaitė 2008).

Ko gero, kaip simptomišką prasidėjusio pasaulio globalizacijos proceso apraišką reikia vertinti labai intensyvią svarbių transnacionalinių transporto mazgų ir centrų, skirtų aviacijos, geležinkelio, laivybos, automobilių transportui, statybą XX a. Šie objektai daugeliu atžvilgių atspindi tarptautinės integracijos tendenciją, o jų architektūra su pastaruoju metu prioritetą įgijusia technicistine estetika reprezentuoja jau ne tik pavienės šalies, bet ir tarptautinių junginių interesus ir formuoja jų įvaizdį (Buivydas 2001). Tačiau būtent dėl technicistinio šių objektų pobūdžio ir sudėtingos technologijos stengiamasi jų projektavimą atiduoti patyrusių firmų ir architektų žinion. Tuo paaiškinama tendencija, kad iš didelio kiekio transporto srities reprezentacinius požymius turinčių objektų tik maža dalis įgyvendinta architektūrinių konkursų būdu. Iš jų svarbesni: Neapolio centrinė geležinkelio stotis (konkursas – 1954 m., G. Vaccaro projektas įgyvendintas 1960 m.), Kansai aerouostas Japonijoje (konkursas – 1988 m., R. Piano ir N. Okabe projektas įgyvendintas 1994 m.). Lietuvoje pagal 2004 m. konkurso rezultatus rekonstruotas Tarptautinis Vilniaus oro uostas, pastatytas naujas terminalas (archit. L. Vaitys). Su transporto statiniais susijusių konkursų yra vykę ir sovietiniais metais – pvz., Kauno autobusų stoties konkursas 1978 m., Šiaulių geležinkelio stoties ir aikštės rekonstrukcijos konkursas 1983 m. Abu progresyviūs ir daug žadantys projektai liko neįgyvendinti.

Šimtmečio garbingiausių architektūros kultūrinių objektų gretoje labai svarbią vietą užima reprezentacinės teatrų ir švenčių salės, išrinktos tarptautinių konkursų būdu: Sidnėjaus Opera (konkursas – 1956 m., išrinktas archit. J. Utzon projektas įgyvendintas 1957–1973 m.) (Jong, Mattie 1995), Bastilijos opera, Paryžiuje (konkursas – 1982 m., išrinktas C. Ott projektas įgyvendintas 1989 m.), Naujasis nacionalinis teatras Tokijuje (konkursas 1984–1985 m., išrinktas T. Yanagisawa projektas įgyvendintas 1997 m.), Norvegijos nacionalinė opera Osle (konkursas – 2000 m., išrinktas projektavimo biuro *Snohetta* projektas, archit. K. T. Thorsen, T. Lundevall, C. Dykers; įgyvendintas – 2008 m.) (Almhaas 2001; LAS 2009b). Pastarasis pastatas 2009 m. apdovanotas Mies van der Rohe prizų.

Šiame kontekste verta prisiminti, kad ir Lietuvoje sovietiniais metais būtent kūrybinės varžytuvės lėmė, kad Nacionalinis operos ir baleto teatras Vilniuje įgavo novatorišką ir ypač reprezentatyvų architektūrinį įvaizdį. 1958 m. įvykusiame uždarame Miestų statybos ir projek-

tavimo instituto konkurse jaunos Vilniaus dailės instituto absolventės N. Bučiūtės pasiūlyta teatro idėja nurungė tradicionalistinį A. Spelskio rengtą projekto variantą. Kiti šio tipo pastatams organizuoti konkursai Lietuvoje – Kauno dramos teatro 1989 m., Muzikinio teatro Klaipėdoje 1993 m. – baigėsi be rezultatų.

Tikriausiai nedaug kas prieštarautų teiginiui, kad tarp XX a. reprezentacinių objektų ypatinga vertė išsiskyrė specialių kultūros statinių architektūra. Valdžios ar kokio kito autoritetingo užsakovo pastangomis pastatytas svarbus kultūrinis centras labai įtaigiai, visuomenei suprantamu būdu tampa dėmesio žmogaus estetinėms reikmėms simboliu. Palankus visuomenės požiūris į tokios paskirties architektūros kūrinius, jų atvirumas, patrauklus funkcionavimo pobūdis ir neįpareigojantis prasmingumas praeitame amžiuje buvo gerai suvoktas ir vertinamas kaip efektyvi politikos, šį kartą – kultūrinės – reprezentavimo priemonė. Statinius, simbolizuojančius kultūros šventoves, gausiau imta statyti antrojoje šimtmečio pusėje, ir dėsningai architektūros istorijoje šiam laikotarpiui gausiai atstovauja puikūs kultūrinės paskirties objektai. Tokių iš tiesų yra daug, todėl verta paminėti tik keletą, pagrįstai vertinamų kaip daugiareikšmiai ženklai. Muziejinio ir parodų tipo pastatų grupėje ypač reikėtų išskirti: Pompidou centrą Paryžiuje (konkurse 1970–1971 m. išrinktas archit. R. Rogerso, R. Piano projektas įgyvendintas 1977 m.), Shonandai kultūros centrą Japonijoje (konkurse 1985–1986 m. išrinktas archit. I. Hasegawos projektas įgyvendintas 1987–1990 m.), Žydų muziejų Berlyne (konkurse 1989 m. išrinktas archit. D. Libeskindo projektas įgyvendintas 2001 m.) (Jong, Mattie 1995). Lietuvoje šiai kategorijai garbingai atstovauja: Nacionalinė meno galerija Vilniuje (buv. Revoliucijos muziejus, konkursas 1966 m., projektas įgyvendintas 1971–1980 m., archit. G. Baravykas, P. Adomaitis, V. Vielius, R. Pranaitis), M. Žilinsko galerija Kaune (konkursas 1980 m., projektas įgyvendintas 1989 m., archit. E. Miliūnas). 2003 m. Nacionalinės dailės galerijos pastatui rekonstruoti taip pat skelbtas konkursas, kurį laimėjo archit. A. Bučas, D. Čaplinskas, G. Kuginys. Pagal jų projektą 2008 m. baigta pastato rekonstrukcija pretenduoja tapti vienu korektiškiausių ir darnių sovietinių metų architektūros rekonstravimo ir „prikėlimo antrajam gyvenimui“ pavyzdžių. 2008 m. Lietuvoje įvyko pirmasis visavertis tarptautinis Guggenheimo-Ermitažo muziejaus Vilniuje konkursas. Netipiškas atvejis, kai pasaulinio lygio architektūros „žvaigždės“ Zaha Hadid, Danielis Libeskindas, Massimiliano Fuksas rungėsi tarpusavyje (Masilionis 2008). Ir nors laimėjęs biomorfinis Z. Hadid projektas, kaip, beje, ir pati tokio muziejaus būtinybė, sukėlė dau-

gybę polemikos visuomenėje ir spaudoje (Butkus 2007; Gučas 2008; Karalius 2008; Samalavičius 2008), turime pripažinti, kad daugelis autorių vertino globalią architektūrą iš lokalių pozicijų, neretai suteikdami jai vienpusiškai neigiamą charakterį (Kučinskas 2009). Vienas iš Guggenheimo iniciatyvos oponentų argumentų buvo vietinių architektų neįtraukimas į konkursą. Tačiau atmetus asmeninių ambicijų faktorių, reikia suprasti, kad architektūra, kuri „nežaidžia žvaigždžių žaidimų“, tiesiog nėra šiuolaikinio ekonominio gyvenimo dalis (Davidson 2000). Guggenheimo iniciatyvos atvejis atskleidė Lietuvoje dar naują reprezentacinių siekių įgyvendinimo formą, kai pats architektūros konkurso procesas turi ne ką mažesnę parodomąją vertę nei būsimasis pastatas. Socialiniame ir politiniame gyvenime jau nuo praėjusio amžiaus pradžios naudojama visuomenės nuomonės poveikio priemonė – viešieji ryšiai (*public relation*). Architektūra, būdama visuomenės dėmesio centre, turi daugiau galimybių išlaikyti savo prestižą ir aukštą kokybę, o kartu ir reprezentatyvumą.

Kalbant apie muziejinės parodinės paskirties reprezentacinę architektūrą, būtina paminėti kuklią pagal savo mastą, bet labai svarbią šalies tarptautinei vizualizacijai architektūrą – tarptautinių parodų paviljonus. Deja, šioje srityje Lietuvos laimėjimai kuklūs, o ateitis kelia nerimą. Nepriklausoma Lietuvos valstybė tarpukariu atskirą paviljoną turėjo tik vieną kartą – 1939 m. Pasaulinėje Niujorko parodoje. Architekto A. Šalkauskio suprojektuotas pastatas pasižymėjo plastiškai banguojančių ir monumentaliai ramių eksterjero plokštumų darna, subalansuota abstraktumo ir vaizdingumo sąveika, vaiskia estetinė išraiška (Buivydas 2005). Dėsninga, kad po pusę amžiaus trukusios Lietuvos tarptautinės izoliacijos sovietiniais metais sprendimas dalyvauti 2000 m. Hanoverio Pasaulinėje parodoje sulaukė plataus visuomenės ir architektų dėmesio. 1999 m. suorganizuotam architektūriniam paviljono konkursui buvo pateiktas net 21 projektas. Deja, įgyvendintas paviljono variantas (A. Bučas, M. Bučienė, G. Kuginys, A. Čeponytė, V. Ozarinskas) išiminė ne tiek savo buitinių prietaisų primenančią architektūrinę išraišką (Karalius 2000), kiek nešvariomis autorių, padedamų valdininkų, užsimojusių nustebinti pasaulį, užkulisinėmis intrigomis, fantasmagoriška manipuliacija konkursu ir jo sąlygose skelbtų reikalavimų ignoravimu.

Praėjus dešimtmečiui Lietuvos reprezentavimosi tarptautinėse parodose būdai sumenko tiek, kad apie architektūrą, kaip vizualinio poveikio priemonę, apskritai pamirštama. Straipsnio parašymo momentu Pasaulinėje parodoje *Expo 2010* Šanchajuje (Kinija) Lietuvos paviljoną planuojama įrengti pagal bendrovės *Expobalta* idėją

„F-LY Lietuva“ (3 pav.). Stendų statytojų asociacijai atstovaujančios įmonės projektas išrinktas Aplinkos ministerijos klerkų suorganizuotame konkurse tik iš 5 darbų. Apie skubotai 2009 m. lapkričio 20 d. (darbus pristatyti reikėjo iki gruodžio 7 d.) paskelbtą konkursą Lietuvos architektų sąjunga papildomai nebuvo informuota, o konkurso sąlygos buvo orientuotos ne į architektus, bet į ekspozicijų įrengimo patirtį turinčias įmones (LAS 2010). Pasaulinėje parodoje, kurios pagrindinė tema – „Geresnis miestas, geresnis gyvenimas“, ir bus pristatomi pažangiausi šiuolaikinių miestų planavimo ir projektavimo pavyzdžiai, Lietuva ketina reprezentuoti prekybinį kioską primenančiu neaiškios estetinės išraiškos kratiniu, kurio įtartina bankrutavusią oro bendrovę primenantį pavadinimą pateisina tuštybę ir techninį atsilikimą vizualizuojanti oro baliono tematika.

3 pav. Lietuvos paviljonas pasaulinėje parodoje *Expo 2010*. Konkursą laimėjęs bendrovės *Expobalta* projektas „F-LY Lithuania“

Fig. 3. Lithuanian Pavilion at World Expo 2010. Project “F-LY Lithuania” of “Expobalta” announced the winner of the competition

Tam tikras išvadas galime daryti ir pagal didesnę patirtį šioje srityje turinčių šalių pavyzdį. Joms paviljonus kūrė konkursus laimėję garsūs architektai: Danijos – *Bjarke Ingels Group*, Ispanijos – archit. E. Miralles ir B. Tagliabue, Didžiosios Britanijos – *B. Heatherwick studio*, Prancūzijos – archit. J. Ferrier, Italijos – G. Imbrighi, Liuksemburgo – F. Valentiny ir kt. (LAS 2009a). Rudenį dalyvauti parodoje Lietuvos biudžete buvo numatyta apie 4 mln. litų (palyginimui – paviljonams įrengti kitos šalys skiria iki 50 mln. eurų). Tačiau dar didesnė problema – šių lėšų panaudojimo efektyvumas. Analizuojant negausią Lietuvos dalyvavimo tokio tipo renginiuose patirtį matyti, kad prarastas šalies reprezentacijos tarptautinėse parodose metodiškumas. Tarpukariu šalies paviljo-

no projektavimas vyko kompleksiskai – visos išraiškos priemonės nuo architektūrinio pavidalo iki ekspozicijos ir interjero sprendinių, baldų dizaino sudarydavo visumą, o šiuo metu šis kompleksiskumas prarastas. 2000-aisiais pasaulinei Hanoverio parodai Lietuvos paviljono architektūrinis apvalkalas rinktas nežinant pačios ekspozicijos idėjos, o 2010-aisiais ekspozicijos idėjos rinkimuose ignoruota architektūrinė bei meninė jos išraiška ir forma.

Pagrįstai kyla klausimas, ar tokia reprezentacija geriau negu jokios?

Išvados

1. Bendrajame architektūros kontekste reprezentaciniai objektai sudaro tik nedidelę, bet reikšmingą jo dalį, o architektūrinuose konkursuose, atvirkščiai – reprezentaciniai siekiai yra viena svarbiausių jų inicijavimo priežasčių ir iškilų architektūros kūrinių atsiradimo prielaidų.

2. Reprezentaciniai siekiai praeitą šimtmetį tradiciškai vyravo valdžios institucijų rezidencijų, kultūrinėms bei proginėms reikmėms skirtų statinių, transporto komunikacijų ir sakralinių pastatų konkursuose.

3. Jau pati kūrybinio konkurso eiga ne tik nulemia būsimą objekto architektūrinę išraišką, bet ir tampa pirmine, kartais ne mažiau svarbia jo reprezentacija visuomenėje.

4. Lietuvoje pastebimai prarandama tradicija svarbių valstybinių ir reprezentacinių objektų projektavimą pradėti nuo architektūrinių konkursų.

5. Vieną svarbiausių tarptautinei šalies vizualizacijai pasaulinių parodų paviljonų architektūrą galime įvardinti ir kaip problematiškiausią reprezentacinių objektų grupę Lietuvoje.

Literatūra

- Almhaas, I. 2001. Harboring a new view: a new opera house for Oslo, *Competitions* 11(2): 50–61.
- Blažiūnas, G.; Balčytis, G. 2006. 15 + 15, iš *Architekto profesijos aspektai bendroje Europos erdvėje*. Vilnius.
- Buivydas, R. 2000. *Gediminas Baravykas. Kūrybos pulsas*. Vilnius: Archiforma.
- Buivydas, R. 2001. XX a. reprezentacinė architektūra: pro ir contra, *Urbanistika ir architektūra* XXV(3): 122–133.
- Buivydas, R. 2005. Lietuviškieji XX a. reprezentacinės architektūros variantai, *Kultūros barai* 05/10: 71–77.
- Butkus, T. S. 2007. Kultūrinė Vilniaus urbanistika, *Statybų pilotas* 07/7(148): 4–5.
- Davidson, C. 2000. Does the „starchitect“ system promote good design? *Architectural Record* 2: 51–52.
- Gučas, R. 2008. Vilniui – Gugenheimo veidai! *Literatūra ir menas* 2008-05-30 (312): 6.
- Jankevičiūtė, G. 2003. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos Respublikoje 1918–1940*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas. 303 p. 9955-471-06-9.

- Janson, H. W. 1997. *History of Art*. New York: Harry N. Abrams. 1000 p. ISBN 0810934426.
- Jong, C. D.; Mattie, E. 1995. *Architectural Competitions: 1792-Toady*. 2 vols. Koeln: Taschen GmbH. 740 p.
- Kančienė, J. 1996. Lietuvos architektų orientyrai tarpukaryje, *Archiforma* 96/1: 55–59.
- Karalius, A. 2000. Hanoverio herojai vėl skriaudžiami, *Statybų pilotas* 02/6(20): 2.
- Karalius, A. 2008. Gugis ir skafandras, *Statybų pilotas* 08/4(157): 4–7.
- Kučinskas, R. 2009. Globalios architektūros pavidalai Vilniaus kontekste, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 1(2): 49–52. ISSN 2029-2341.
- LAS. 2008. Pašilaičių bažnyčios Vilniuje konkursas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos architektų sąjunga [žiūrėta 2009 04 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/LT.php?content=page&Id=484>>.
- LAS. 2009a. *Koks bus Lietuvos paviljonas Šanchajaus EXPO 2010?* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos architektų sąjunga [žiūrėta 2010 01 08]. Prieiga per internetą: <http://www.spec.lt/lt/Koks_bus_Lietuvos_paviljonas_Sanchajaus_EXPO_2010>.
- LAS. 2009b. *Mies van der Rohe prizas – Oslo operos architektams* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos architektų sąjunga [žiūrėta 2009 04 30]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/LT.php?content=news&Id=173>>.
- LAS. 2010. *Lietuvos paviljonas Expo 2010. LAS nuomonė* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos architektų sąjunga [žiūrėta 2010 01 06]. Prieiga per internetą: <<http://www.architektusajunga.lt/LT.php?content=news&Id=222>>.
- Leitanaitė, R. 2008. Pašilaičiai gręžiasi į dievą, *Statybų pilotas* 08/1(154): 9,11.
- Linartas, D. 2009. Sovietinio laikotarpio architektūros konkursų raidos apžvalga, *Urbanistika ir architektūra* 33(1): 39–47. doi:10.3846/1392-1630.2009.33.39-47
- Mačiulis, A. 2002. *Lietuvos architektai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla: Lietuvos architektų sąjunga. 647 p. 9986571839.
- Masilionis, R. 2008. Istorinė galimybė Vilniui, *Styba ir architektūra* 08/05: 36–43.
- Minkevičius, J. 2001. Valstybės politikos atspindys Lietuvos architektūroje 1918–1940 m., *Archiforma* 01/03: 87–94.
- Samalavičius, A. 2008. Guggenheimo-Ermitažo (m)isterija, *Kultūros barai* 08/05: 2–5.
- Spreiregen, P. D. 1979. *Design Competitions*. New York: McGraw-Hill. ix, 310 p. ISBN 0070603812.
- Šešelgis, K. 1997. Vilniaus Lukiškių aikštės formavimo projektai, *Urbanistika ir architektūra* 2(24): 32–53.
- Всеобщая история архитектуры*. Том II. *Архитектура античного рабовладельческого общества*. Книга первая. *Архитектура древней Греции*. 1949. Москва: Изд-во Академии архитектуры СССР. 540 с.
- Минкявичюс, Й. 1975. Буржуазная культура, идеология и современная культовая архитектура, *Архитектура Запада* 2: 155.

ESSENTIAL FORMS AND TENDENCIES WITH RESPECT TO THE IMPLEMENTATION OF REPRESENTATIONAL STRIVINGS AT ARCHITECTURAL COMPETITIONS

D. Linartas

Abstract

Due to its exclusive nature, representational architecture is often perceived as the most important, outstanding and suggestive part of the image of one or another era. In the general architectural spectrum, such edifices make up only a small part, whereas creative competitions offer an opposite situation, i.e. representational strivings designate a frequent, usual and reasoned form of the course. By acknowledging the importance of representational architecture, the same meaning shall be assigned to the competitions designed for architecture and analysis thereof. The article focuses on essential issues with respect to the traditions and substantial features of representational strivings at creative competitions. Referring to the particular examples of foreign and Lithuanian architectural competitions, the fundamental typological groups of representational edifices as well as tendencies towards development are defined. On the basis of the carried-out survey and comparison with foreign competitions, efforts are made to delineate the distinguishing qualities of Lithuanian representational architecture within the recent century determining the problems.

Keywords: architectural competitions, representational architecture, representational strivings, architectural policy, state architecture.